

Ресурсна складова соціальної ситуації вибору престижної професії.

Хоріна О.І.

Анотація. Сформульовано розуміння ресурсної складової в ситуації вибору престижної професії. Проаналізовано уявлення громадян України щодо престижної професії. Виділено 5 профілів престижної професії. Встановлено зв'язки між профілями. Проведена кластеризація респондентів щодо визначених профілів престижної професії. Встановлено пріоритети вибору українцями престижних професій. Розглянуто ресурси, що надає кожен з виділених профілів престижної професії, а також вимоги престижної професії до особистості, що складають потенціал особистісного розвитку в професійному контексті.

Ключові слова: *престижна професія, ресурсна складова, соціальна ситуація вибору, профіль престижної професії.*

Аннотация. Сформулировано понимание ресурсной составляющей ситуации выбора престижной профессии. Сделан анализ представлений граждан Украины о престижной профессии. Выделены пять профилей престижной профессии и установлены взаимосвязи между ними. Кластеризована выборка по пяти профилям престижной профессии. Определены приоритеты выбора украинцами профиля престижной профессии, равно как требования, предъявляемые престижной профессией к личности, которые составляют потенциал личностного развития в профессиональном контексте.

Ключевые слова: *престижная профессия, ресурсная составляющая, социальная ситуация выбора, профиль престижной профессии.*

Resume. It was formulated of understanding of resource component part in the situation of choice of prestige profession. Presentation of citizens of Ukraine is analysed in relation to a prestige profession. 5 types of prestige profession are distinguished. It was are set between types. clusters were certain respondents in relation to types of prestige profession. Priorities of choice are set by Ukrainians of prestige professions. Resources are considered, that gives each of the distinguished types of prestige profession, and also requirement of prestige profession to personality, that fold potential of personality development in a professional context.

Keywords: *prestige profession, resource constituent, social situation of choice, type of prestige.*

Ситуація дисбалансу між престижними та дефіцитарними професіями на ринку праці України потребувала аналізу дослідження соціально-психологічних

чинників, що формують уявлення громадян України про престижну професію. Свідомством такого дисбалансу є неможливість працевлаштування фахівцям із дипломами престижних професій з одного боку та стала велика кількість вакансій за даними Державної служби зайнятості України з переліку професій, що визначаються громадянами як престижні [7]. Професії, що складають основу такого дисбалансу розглядаються, як престижні та дефіцитарні одночасно [1]. Ситуація на ринку праці України розглядається в цій статті як соціальна ситуація макросередовищного масштабу за соціально-просторовим параметром, оскільки охоплює населення країни, та масштабом відрізка/етапу життя за особистісно-часовим параметром, оскільки включає певний етап життя кожного громадянина, який має диплом, але не може реалізувати себе в обраній престижній професії [6].

Вищезазначена ситуація дисбалансу між престижними та дефіцитарними професіями ускладнюється фінансово-економічною кризою, яка загострила всі протиріччя в економіці та відбилася на психологічному сприйнятті громадянами всіх суспільно-політичних та економічних процесів суспільства. Психологічне сприйняття будь-якої ситуації, вирішення якої не складається одразу, обтяжується уявою про надмірну складність проблеми, яка може сформуватися саме в області міркувань про проблему, як складну. Можна припустити, що під час кризи пошук варіантів рішення хоча б декількох життєвих питань, може сформувати стереотип «обтяження складністю», це виснажує життєві ресурси людей і такий стан речей спонукає шукати додаткові джерела для відновлення ресурсів та/або переосмислення існуючих. Ймовірно люди фокусують увагу на сферах, багатих ресурсами в різних областях життя та діяльності. Професійна сфера є привабливою ресурсною сферою для дорослого населення, особливо сфера престижних професій, навколо якої також породжується багато стереотипів.

Проблема вибору престижної професії громадянами України – це неусвідомлена проблема вибору позиції громадян в системі стосунків «громадянин – професія – суспільство», а також проблема усвідомлення чи/ або неусвідомлення потреби інвестувати життєві ресурси в престижну професію з

метою реалізації в цій професії. Я виходила з припущення, що громадяни, обираючи престижну професію керуються нереалістичним уявленням про те, що сама професія/диплом гарантують успішну реалізацію, гарну кар'єру та всі блага. А зтикнувшись з реальною ситуацією, коли свій статус потрібно виборювати на конкурентному ринку праці, громадяни виявляються не готовими інвестувати життєві ресурси на побудову кар'єрної стратегії та її втілення в життя. І маючи диплом престижної професії, поповнюють ряди безробітних або працюють не за фахом, звинувачуючи суспільство, як таке, що не здатне забезпечити їм реалізацію в професії.

Мета статті: виявити позиції громадян в стосунках з суспільством через позицію вибору престижної професії. *Завданням статті* є виділення зон ресурсів та ризиків громадян в соціальній ситуації вибору престижної професії та їх співвіднесення. Досліджується зміст уявлень громадян, тому пропоную розглядати поданий матеріал аналізу в якості різних типів розуміння престижної професії.

Уявлення громадян стосовно ресурсів престижної професії видаються зрозумілими, оскільки саме ресурси є привабливою стороною професійного вибору. Громадяни орієнтуються на ресурсні ознаки престижної професії, а умови успішної професійної реалізації свідомо чи несвідомо залишаються поза увагою громадян. Все, що залишається поза увагою і не включається громадянами в сприйняття актуальної ситуації вибору престижної професії може складати ризики на подальших кроках професійної реалізації.

Базою аналізу є двадцять шість ознак престижної професії [2], та їхні комбінації - фактори престижної професії, отримані за допомогою факторного аналізу. Аналіз змісту факторів надав можливість виділити і співвіднести зони ресурсів та ризиків громадян в ситуації вибору престижної професії. Загалом фактори, які виокремлюються внаслідок статистичного аналізу означають імпліцитні виміри, осі в уявному математично побудованому просторі чинників, проте змістова інтерпретація показників, що входять до факторів, дозволила говорити про уявлення людей стосовно побудови кар'єри. Оскільки виділені

фактори демонструють зміст уявлень громадян і показують послідовність кроків її втілення я вирішила назвати їх кар'єрними профілями престижної професії.

Поняття престижності, в якому втілюється суспільна повага до представників професії, тісно пов'язане зі способом отримання збільшеного суспільного підтвердження – кар'єрою. Оскільки представлений матеріал є уявленнями про розуміння респондентами феномену престижності, відтак, і продукт обробки матеріалу у вигляді кар'єрних профілів буде розглянутий саме, як різні типи розуміння престижності професії.

Протягом 2008-2009 років Інститут соціальної та політичної психології НАПН України здійснював в моніторинговому режимі дослідження «Моніторинг рівня та чинників престижності професій». Соціально-демографічна структура вибірки, за якою проводилося масове опитування, відповідала структурі дорослого населення України. У межах дослідження також було опитано учнів випускних класів загально - освітніх середніх шкіл. Опитування дорослого населення та учнів проводилося в АР Крим, усіх областях України та м. Києві. Кількість дорослих громадян, що взяли участь в опитуванні 2007 осіб (2008 рік) та 1997 осіб (2009 рік), учні випускних класів відповідно 400 та 397 осіб [2,4].

Аналіз уявлень громадян України стосовно ознак престижної професії був зроблений на основі відповідей респондентів на запитання **"Чи згодні Ви з тим, що престижною є професія, яка..."** (у балах) [2]

	Дорослі		Учні	
	'08 р.	'09 р.	'08 р.	'09 р.
гарно оплачується	3,53	3,35	3,54	3,33
дає стабільності, упевненості в завтрашньому дні, тому що на неї завжди буде попит	3,36	3,24	3,32	3,27
вважається престижною не тільки в Україні, але й у будь-якій іншій державі, спільноті	3,26	3,08	3,26	3,17
затребувана у світі, дає змогу знайти роботу будь-де	3,19	3,00	3,23	3,06
дає змогу ні від кого не залежати	3,10	2,99	3,27	3,11
відкриває перспективи для швидкого кар'єрного зростання	3,09	2,96	3,21	3,09
дає змогу мати великі професійні досягнення	3,08	3,03	3,17	3,21
дає змогу працювати в комфортних умовах	3,05	2,87	3,19	2,98
належить до успішної галузі	3,05	2,92	3,08	3,10

дає змогу завести корисні знайомства, зв'язки	3,01	3,20	3,17	3,27
дає змогу реалізувати творчі здібності	2,91	2,83	2,85	3,19
корисна для суспільства	2,89	2,74	2,86	2,90
<i>потребує непересічних здібностей, через що не всі можуть її опанувати</i>	2,88	2,91	2,81	3,15
дає змогу мати привілеї, пільги	2,83	2,86	2,67	2,86
пов'язана з новітніми технологіями, що визначають майбутнє	2,83	2,72	2,88	3,01
приносить славу, дає змогу стати відомим	2,81	2,65	2,76	3,03
пов'язана з прийняттям рішень, які мають надзвичайно важливі наслідки для багатьох людей	2,78	2,92	2,77	3,00
дає змогу допомагати конкретним людям, розв'язувати їхні проблеми	2,77	2,85	2,71	3,07
<i>потребує тривалого часу для її опанування, гарної освіти</i>	2,76	2,91	2,73	3,14
<i>потребує високих моральних якостей</i>	2,74	2,63	2,63	2,88
<i>передбачає вирішення складних завдань, які не кожен здатен виконати</i>	2,60	2,78	2,52	2,90
унікальна, потребує обмеженої кількості фахівців, до кола яких важко потрапити	2,59	2,65	2,63	2,83
дає можливість впливати на думки багатьох	2,40	2,65	2,38	2,85
дає владу над іншими людьми	2,38	2,59	2,26	2,69
є ризикованою, дає змогу відчутти себе переможцем (справжнім чоловіком)	2,08	2,38	2,02	2,53
<i>потребує важкої праці, через що відчуваєш задоволення</i>	2,05	2,46	1,97	2,69

Таблиця 1. Ознаки престижної професії *

* (В поданій таблиці курсивом виділені ознаки професії, які вимагають від людей певних зусиль, внесків задля успішної реалізації в професії., отримання її ресурсів)

Для отримання факторів престижної професії, відповіді дорослого населення (2009 рік, n=1997) на запитання **"Чи згодні Ви з тим, що престижною є професія, яка..."** були оброблені процедурою факторного аналізу (метод головних компонент, метод обертання: Варимакс з нормалізацією Кайзера). Міра вибіркової адекватності Кайзера – Мейера - Олкіна становила 0,923; повна пояснювальна дисперсія - 48,7%, що дало підстави для подальшого аналізу. Чотири фактори з п'яти мали приблизно рівне навантаження (0,994; 0,898; 0,951; 0,934), п'ятий фактор мав суттєво менше навантаження (0,616). Але з точки зору змістового насичення було прийнято рішення залишити його.

Для рішення завдань дослідження і більш повного розкриття змісту кожного фактору я розглядала два рівні аналізу. Перший рівень, традиційно використовується в факторному аналізі для відбору ознак, за їхніми числовими значеннями в діапазоні різниці 0,2, і таким чином відібрані ознаки вважаються

значущими для змістової інтерпретації [5]. Решта ознак, як правило, не аналізуються. Я прийняла рішення розглянути їх зміст і назвала це другим рівнем аналізу.

Виділено п'ять профілів престижної професії, які в процесі змістової інтерпретації розглядалися як образи побудови кар'єри (або кар'єрні профілі), що існують в уявленнях респондентів, а саме: 1) креативна кар'єра; 2) наполеглива кар'єра; 3) владна кар'єра; 4) бюрократична кар'єра; 5) громадська кар'єра (малюнок 1).

Мал. 1 Опис кар'єрних профілів*

* (В малюнку курсивом виділені ознаки професії, які вимагають від людей певних зусиль, внесків задля успішної реалізації в професії., отримання її ресурсів)

До першого профілю "креативна кар'єра" (12,98% дисперсії) увійшли ознаки: дає змогу мати великі професійні досягнення (0,645); пов'язана з новітніми технологіями (0,619); користується популярністю не тільки в Україні (0,592); дає змогу реалізувати творчі здібності (0,545); затребувана у світі (0,545); належить до

успішної галузі (0,502); потребує високих моральних якостей (0,513); ознаки другого рівня аналізу: відкриває перспективи для швидкого кар'єрного зростання (0,435); є унікальною та потребує обмеженої кількості фахівців (0,426); *потребує від людини високої конкурентоздатності (0,422); вимагає від людини непересічних здібностей (0,407)*. В уявленнях громадян цей варіант кар'єри дає можливість мати великі професійні досягнення, використовувати новітні технології, реалізувати творчі здібності в успішній галузі за рахунок високих моральних цінностей, високої конкурентоздатності, непересічних здібностей та унікальності особистості, відкриває шлях до обмеженої кількості фахівців, які затребувані не тільки в Україні, а й в світі. Людина, яка обирає цей профіль отримує психологічне задоволення від власної амбітності та унікальності, відчуття себе одним з обмеженої кількості фахівців, що затребувані не тільки в Україні, але в світі. Ціна реалізації в престижній професії для цього профілю - це висока конкурентоздатність та непересічні здібності.

До другого профілю "*наполеглива кар'єра*" (10,67% дисперсії) увійшли такі ознаки: *потребує важкої праці через що відчуваєш задоволення (0,748); передбачає вирішення складних завдань (0,689); пов'язана з ризиками (0,679); потребує тривалого часу для її опанування (0,586); ознаки другого рівня аналізу*: дає змогу допомагати конкретним людям (0,507); *потребує від людини високої конкурентоздатності (0,419); потребує високих моральних якостей (0,336); є особливо корисна для суспільства (0,303)*. Такий кар'єрний профіль в уявленнях респондентів передбачає важку працю, виконання складних завдань, ризику, довгий час для її опанування, потребує високої конкурентоздатності та моральних якостей і все це забезпечує можливість отримувати задоволення від результатів випробування себе, надавати допомогу конкретним людям та приносити користь для суспільства. Образ такого кар'єрного профілю забезпечує задоволення результатами випробування себе, здатності надавати допомогу конкретним людям та приносити користь для суспільства. Цей профіль містить найбільшу кількість

вимог до претендента і схоже, що саме це мотивує людей на вибір такого типу кар'єри.

До третього профілю "владна кар'єра" (10,01% дисперсії) увійшли ознаки: можливість впливати на думки людей (0,721); приносить славу дає змогу стати відомим (0,710); дає владу над іншими людьми (0,643); пов'язана з прийняттям рішень (0,550); ознаки другого рівня аналізу: дає змогу мати привілеї пільги (0,513); вимагає від людини непересічних здібностей (0,477); є унікальною та потребує обмеженої кількості фахівців (0,295). Владно-статусний профіль надає можливість впливати на думки людей, мати владу над ними, приймати складні рішення за рахунок власних непересічних здібностей та надає унікальність, владу, славу, привілеї, включення до обмеженого кола фахівців. Цей профіль забезпечує задоволення від власної унікальності, що нагороджується славою, привілеями, владою над іншими, членством в еліті. Ціна реалізації в такому типі кар'єри – це здатність приймати важливі рішення та наявність непересічних здібностей.

До четвертого профілю "бюрократична кар'єра" (9,01% дисперсії) увійшли: гарно оплачується, дає змогу багато заробляти (0,685); дає змогу завести корисні знайомства зв'язки (0,581); відкриває перспективи для швидкого кар'єрного зростання (0,502); дає змогу працювати в комфортних умовах (0,496); ознаки другого рівня аналізу: дає змогу мати привілеї пільги (0,434); дає владу над іншими людьми (0,382); дає змогу ні від кого не залежати (0,371); належить до успішної галузі (0,361); додає стабільності упевненості в завтрашньому дні (0,322). Цей профіль вказує на можливість отримати гарну оплату, корисні знайомства та зв'язки, перспективи швидкого кар'єрного зростання, комфортні умови праці, привілеї та владу над іншими, незалежність, роботу в успішній галузі, та стабільність. Незрозуміло за рахунок чого все це професія надає, хіба що за рахунок ефективної комунікації та корисних знайомств і зв'язків. Це потребує додаткового дослідження. Припустимо, що профіль забезпечує задоволення відчуття себе обранцем долі, або тим, хто не докладаючи вагомих/зрозумілих зусиль має все.

До п'ятого профілю "громадська кар'єра" (6 % дисперсії) увійшли такі ознаки: додає стабільності, упевненості в завтрашньому дні (0,615); є особливо корисна для суспільства (0,576); дає змогу ні від кого не залежати (0,524); дає змогу допомагати конкретним людям (0,428); ознаки другого рівня аналізу: пов'язана з прийняттям рішень (0,263); дає змогу реалізувати творчі здібності (0,236); затребувана у світі (0,233); *потребує високих моральних якостей* (0,219). Громадська діяльність надає стабільність, користь для суспільства, незалежність та змогу допомагати конкретним людям завдяки високим моральним цінностям, здатності приймати важливі рішення та реалізовувати творчі здібності та забезпечує відчуття затребуваності таких фахівців в світі. Ті, хто обирають цей профіль отримують задоволення відчуттям власної значущості для суспільства та затребуваністю таких фахівців не тільки в Україні, а і в світі. Ціна реалізації в такому типі кар'єри – це здатність приймати важливі рішення для багатьох людей та наявність високих моральних цінностей.

Характер зв'язків між профілями можна розглядати в координатах:

1) амбітність/значущість "особистісна – соціальна" та 2) наснаження/ задоволення внаслідок "користі для себе – користі для суспільства". Таким чином, кожен профіль може бути обраний та реалізований особистістю в залежності від її громадянської позиції, а саме: готова особистість співпрацювати з суспільством, обмінюючись ресурсами (профіль 1), хоче їх тільки споживати (профіль 4), володарювати і нести за це відповідальність (профіль 3), важко працювати, не чекаючи на подяку (профіль 2) або зробити сенсом свого життя – внески в розвиток суспільства (профіль 5). Профілі таким чином взаємопов'язані, що я наважилася зробити припущення: кожен профіль може обиратися несвідомо та реалізовуватися в залежності від актуальної соціальної ситуації певного періоду життя. Або профіль може обиратися свідомо, в разі усвідомлення ціни інвестицій в успішну кар'єру та свідомого вибудовування кар'єрної стратегії з грамотним розподілом всіх життєвих ресурсів задля отримання бажаних ресурсів від професійної реалізації.

Наприклад, молода людина обрала професію хірурга, це профіль 2 *наполеглива кар'єра*, потім, набувши досвід, вирішила його систематизувати, описати в статтях, в захисті дисертації, отримала визнання в світі (профіль 1 *креативна кар'єра* - доктор Амосов), потім може стати громадським діячем (профіль 5) або депутатом (профіль 3 - доктор Федоров в Росії). Або на початку діяльності ця людина захотіла зробити *бюрократичну кар'єру* службовця від медицини (профіль 4), після якої власне хірургом вона навряд чи буде, або усвідомить ціну такого кроку і буде вкладати життєві ресурси в повернення до хірургічної практики, і такі випадки відомі.

Отже, *ресурсною складовою соціальної ситуації вибору престижної професії буде перелік ресурсів, які можна отримати від реалізації в престижній професії*. Натомість *ризиком буде неусвідомлення умов реалізації себе в престижній професії та нездатність відрефлексувати актуальну ситуацію вибору престижної професії, “яка б мала все зробити сама”*. Уявлення, що престижна професія «сама» забезпечить успішну реалізацію громадян і гарантує отримання очікуваних ресурсів та благ формують стереотип мислення, що є окремим ризиком для громадян.

Також зміст кожного кар'єрного профілю дає можливість виявити міру сбалансованості ресурсів та умов, за реалізації яких ресурси можуть бути отримані. Можна констатувати, що профілі 1, 3, 5 збалансовані, проте профілі 2 та 4 – не мають балансу ресурсів та ризиків. В профілі 2 умов успішної реалізації більше ніж ресурсів, а в профілі 4 - умови взагалі відсутні є тільки ресурси. Це свідчить про те, що уявлення громадян України стосовно збалансованих кар'єрних профілів меншою мірою містять ризики реалізації в престижній професії, тоді як уявлення громадян щодо незбалансованого профілю 4, де відсутні умови успішної професійної реалізації, мають максимальні ризики.

Віділено такі типи ризиків: перший – це неусвідомлення умов реалізації себе в успішній професії, другий – стереотип мислення про професію, що «все зробить сама», третій – дисбаланс між ресурсами та умовами їх отримання. ***Ризики***

громадян збільшуються в разі обрання кар'єрних профілів, де наявний **дисбаланс ресурсів та умов їх отримання**. Яким профілям кар'єри громадяни надали перевагу, а відтак – що обирають в першу чергу - ресурси чи ризики, чи баланс ресурсів і ризиків?

З метою виявлення пріоритетів респондентів щодо кар'єрних профілів було проведено кластеризацію вибірки (n=1864, 2009 рік) (таблиця 2). Більшість респондентів 58,7% обирає бюрократичну кар'єру, 20,2% – громадську, 9,2% креативну кар'єру; 6,8% - владну і 5% наполегливу кар'єру.

Про що свідчить такий вибір? З одного боку – це природньо обирати престижну професію, яка надає можливості і ресурси (профіль 4), було б дивно якби люди обирали тільки позицію соціального спрямування (профіль 2, 5). З іншого боку, профіль 4 – відбиває дисбаланс ресурсів за відсутності жодних умов, а відтак містить найбільший ризик такого професійного вибору, профіль 2 також має дисбаланс умов реалізації, що теж свідчить про більшу міру ризику. Тобто більшість і меншість респондентів обирають ризикувати більшою мірою в професійному виборі, а всі інші обирають баланс ресурсів та умов професійної кар'єри.

Назва профілю	Кількість осіб	%
бюрократична кар'єра (профіль 4)	1095	58,7
громадська кар'єра (профіль 5)	376	20,2
креативна кар'єра (профіль 1)	172	9,2
владна кар'єра (профіль 3)	127	6,8
наполеглива кар'єра (профіль 2)	94	5,0
Валідні значення	1864	100,0
Пропущені значення	133	

Таблиця 2. Кластеризація вибірки за кар'єрними профілями (n=1864)

Висновки:

1. Виявлено різні позиції громадян в стосунках з суспільством через позицію вибору престижної професії: очікувати від професії та суспільства ресурси та блага, не даючи нічого навзаєм; інвестувати своїх ресурсів більше, ніж можна отримати від професії та суспільства; інвестувати і відповідно отримувати в умовно збалансованому варіанті.
2. Більшість респондентів займають позицію очікування від престижної професії та суспільства благ та ресурсів через позицію ігнорування умов, за яких можлива успішна професійна реалізація, і покладаються на ризики професійного вибору. Меншість респондентів займають позицію інвестування власних ресурсів в важку, довготривалу наполегливу кар'єру задля служіння людям і суспільству.
3. Виділено п'ять типів кар'єрних профілів, як типів розуміння престижної професії: 1) творча, креативна, технологічна кар'єра світового рівня; 2) довготривала, важка, наполеглива кар'єра; 3) владно-статусна кар'єра; 4) чиновницько-бюрократична кар'єра державного службовця; 5) кар'єра громадського діяча.
4. Для різних типів, розуміння престижності професії притаманне різне співвідношення між ресурсами і ризиками професії. Типи розуміння престижної професії 1,3,5 мають збалансовані ризики і ресурси професійного вибору. 2 та 4 – незбалансовані, причому профіль 2 – переважно в бік ризиків через надмірні інвестиції власних ресурсів, а профіль 4 – в бік ресурсів через ігнорування потреби в інвестиціях, що в обох випадках спричиняє підвищення ризиків.
5. Виділені кар'єрні профілі надали можливість виявити ресурсну та ризикову складові соціальної ситуації вибору престижної професії. Ресурсна складова поєднує всі ресурси престижної професії, які людина очікує отримати, в тому числі задоволення психологічних потреб від певного типу діяльності, а також розуміння та усвідомлення ціни успішної кар'єри у вигляді інвестицій життєвих ресурсів, необхідних для побудови та реалізації кар'єрної та

життєвої стратегії. Натомість ризикова складова окреслена трьома типами ризиків: 1) неусвідомлення громадянами вимог престижної професії, що забезпечує успіх тільки в разі їх виконання; 2) стереотип мислення, що престижна професія «сама» забезпечить ресурси та блага; 3) незбалансований тип розуміння престижної професії.

6. Більшість респондентів 58,7% увійшли до кластеру бюрократичного образу побудови кар'єри, для якого є характерним дисбаланс ресурсів і ризиків, тобто (респонденти) надають перевагу позиції споживання ресурсів.
7. Таке дисбалансоване розуміння переважною більшістю респондентів престижності професії створює в масштабах всього ринку праці додатковий соціальний ризик. Потрібно подальше вивчення закономірностей динаміки соціально-психологічних чинників престижності професії в контексті професійного вибору, особливо серед молоді. Перспективу подальшого дослідження складають також завдання вивчення причин формування образів кар'єрних профілів та засобів їх психологічної реконструкції на допрофесійному етапі.

Література

1. Григоровська Л.В., Найдьонов М.І. Соціальна ситуація дефіцитності-престижності професій. Матеріали науково-практичної конференції/ За заг ред. Ю.М. Маршавіна; упоряд. О.В. Астахова, Д.Д.Листраханов, А.В. Казановський - К.: ІПК ДСЗУ, 2009. - 250с., стр. 136-143.
2. Динаміка рівня та чинників престижності професій протягом 2008–2009 років: Інформаційний бюлетень. 2009 / За ред. М. І. Найдьонова, Л. В. Григоровської; Упоряд. О. І. Хоріна – К., 2009. – 59 с.
3. Кухар Т. В. Психологічний зміст комунікативних стратегій поведінки безробітних.
http://www.nbu.gov.ua/portal/Soc_Gum/Nsspp/2009_23/Kukhar.htm
4. Моніторинг рівня та чинників престижності професій: Інформаційний бюлетень. Жовтень ' 2008 / За ред. М. І. Найдьонова, Л. В. Григоровської; Упоряд. В. Ю. Бистревський, Л. М. Калачнікова. – К., 2008. – 140 с.
5. Наследов А.Д. Математические методы психологического исследования. Анализ и интерпретация данных. Учебное пособие. 3-е изд., стереотип. – СПб.: Речь, 2008. – 392 с.

6. *Слюсаревський М.М.* „Ми” і „Я” в сучасному світі: Вибрані твори. – К.: Міленіум, 2009. стр. 156.
7. *Хоріна О.І.* Визначення спектру актуальних і дефіцитних професій як індикація перебігу кризових явищ. Матеріали науково-практичної конференції/ За заг ред. Ю.М. Маршавіна; упоряд. О.В. Астахова, Д.Д.Листраханов, А.В. Казановський - К.: ІПК ДСЗУ, 2009. - 250с., стр. 234-243